

КАРТОГРАФИРАНЕ НА ВЛАСТТА. ИСТОРИЧЕСКА СОЦИОЛОГИЯ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ВИДИМОСТИ

(Андрей Бунджулов. *Власт и видимост. Историческа социология на политическите видимости*. София: Изток-Запад, 2020)

Монографията на Андрей Бунджулов *Власт и видимост* е забележителен труд не само поради оригиналните тези и завладяващата систематичност, с която се изследва самият предмет. А предметът е – по една от формулировките на автора – „политическата власт, консолидирана и организирана в специфични режими и картини на видимост/публичност и тяхната историческа произведеност“ (с. 63). Забележителен е самият подход, описан в пространното методологическо *Въведение*, но проясняван и „изпитван“ в десетте глави на този текст. Защото през трите десетилетия на работата по него авторът, за да разбира силите на властта и социалната логика на политическата власт, постепенно открива и прави видимо за научната общност едно ново проблемно поле: „*историческа социология на политическите видимости*“. Така той синтезира проблематиките на често разединяваните научни дисциплини „*социология на политиката*“ и „*социология на публичността*“ и създава критическа историко-социологическа теория, чиито идеи и понятия (резултат и на великолепни диалози с класически автори и идеи) са изложени с кристална структурираност и яснота. Което не значи, че не са показани сложните конфигурации на самите кристали. Затова мисля, че тази книга може да бъде и учебно помагало. Често съм го казвала (по Бурдийо, но не само) – „това, което е сложно, може да бъде казано само по сложен начин“.

Във *Власт и видимост* има иновативни и фини интердисциплинарни (но не еkleктични) анализи, вкл. емпирически „кейсове“, както и уникални свидетелства от дълъг, неомаловажим опит, личен опит. Така че – още една значима особеност – става дума за една

преживяна книга, резултат на поредица от теоретични и емпирични изследвания, свързани не само с професионален, но и с граждански ангажимент. Последното напомня схващането на Уенди Браун, според която – цитирам по памет – „всяка политическа теория е гражданско размишление, загрижено за настоящото състояние и колективното благо“, макар да не съм съгласна с нея, че всяка такава теория е „преди всичко гражданска, а не академична дейност“.

Сякаш Андрей Бунджулов винаги се е движил, макар и не бързо, макар и не по полесната права линия към този теоретичен синтез. Следя текстовете му още от времето преди да бъде приет за студент във Философски факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“, когато участва в ученически конкурс с разработка за Жан-Пол Сартровото разбиране за хуманизма и човешката свобода. После – писаното като студент. След това – като колега в катедрата „Социология“ на СУ „Св. Климент Охридски“. (Където той се стремеше да мисли много по-широко социологията на политиката, често свеждана по онова време до социология на социалното управление, а то пък – редуцирано до така наречената „отраслова социология – социология на социалното управление“, която впрочем и днес, макар и под имена, съдържащи „мениджмънт“, продължава да служи на статуквото.)

Съдържанието на *Власт и видимост* откроява мащаба на замисъла и богатството на проблематиката. След предговора и методологическото въведение, за което стана дума, се обсъждат в една първа част, *Социологическото изследване на политиката*, „предмета на социологията на политиката“ (първа глава),

„социологът и политическата игра“ (трета глава). Глава втора анализира взаимозависимостите между икономиката и политиката, преноса на икономически мотивации и „очевидности“ в политическото поле (едно от условията за който е възникването на специфични структури, които са правно-политически, напр. формалното равенство и свободата). А. Бунджулов детайлно показва, не само тук, защо „инверсията власт – видимост е израз на инверсията икономика – политика“.

Втората част, *Хетеротопични пространства на символна власт*, продължава да развива понятията, нужни за анализ на историческите трансформации на „стратегическото поле власт – видимост – публичност“ (с. 60); проследява метаморфозите на картините на видимост и метаморфозите на публичността; анализира обществото на социализма като хетеротопия. А. Бунджулов внимателно откроява (посредством оригиналния си прочит на „хетеротопологията“ на Мишел Фуко още в своята първа книга – *Хетеротопии*) анализите на публичното пространство като „хетеротопично пространство на символна власт“ (с. 43), на „тропичните ефекти“, на различните типове привидности. Свързването на „хетеротопиите“ с Бурдйовите анализи на „символното насилие и символната власт“ прави още по-интересен анализа на функционирането на „силовите полета“ около различните социални посредници и акцента върху преплитането, конкурирането, сблъсъка между различните картини в „лабиринта от видимости“, а всичко това по нищо не прилича на шпенглериянската „морфология на световната история“ (с. 377).

Третата част е озаглавена *Мрежи, кризи, преходи*. В първата ѝ глава се задълбочава описанието на мрежите на „стария режим“ (видени, например, чрез решението на Политбюро на БКП за „атрибутите на властта“, последващия реванш на „здравите сили“ и „революционното снишаване“). Втората глава акцентира върху „биографичната машина“ и ефектите на публичното конструиране на идентичностите, „противоречията на наследството“ и самонаследяването. След това се обсъждат със зна-

чима „макросоциологическа емпирия“ (ако използваме понятието на Бурдйо, с което описва „данните“ на предпочитаните от него „исторически социолози“ като Чарлс Тили и Теда Скочпол) предимствата и възможностите на „мрежовия анализ“ на т.нар. „преход“ („идеологемата „посттоталитарен преход“); реструктурирането и конверсиите на капиталите на основни типове дейци на прехода (вкл. причините за експанзията на мрежите в самия „Апарат“ и в социалните полета, успоредно на тяхното собствено обезсилване); „молекулата на конверсиите“ (тоест елементарната клетка на мрежите), „прераждането и легитимацията на елитите“; „узурпирането на властта от подставените лица и превръщането им в „полигарси““ (седми параграф на трета глава).

Четвъртата глава (на Част III) – *Отвъд пределите на капитализма: усмиряването на ирационалния подтик*, се занимава с проблема за новите модалности на инверсията икономика – политика, „границите на капитализма“ и новите хетеротопии. Като тръгва от Веберовия проблем за „рационалната ирационалност“ на капитализма и Марксовия анализ на противоречията на капитала, Бунджулов развива тезата за „сингуларен капитализъм“, а не безкрайно адаптивна система и превръщания от един вид в друг.

А „*Метафизика на светлината*“ (с това добре намерено заглавие на *вместо заключение-то*) напомня, че Андрей Бунджулов неслучайно е приложил към своята книга две „истински“ картини – гравюрата на А. Дюрер *Меланхолия I* и картината на П. Клее *Ангелус Новус*. Защото в тях открива „ключ за разбиране на промяната, настъпила между изгрева и залеза на Запада“ (с. 375), на модерността, на четирите века между началото на Новото време и времето след края на Първата световна война. И още веднъж авторът подчертава разликата между това, което нарича картини на видимост, и метанаративите (като разказа за Прогреса на Разума), тоест „големите идеологии“.

Анализите на „ключовата инверсия власт – видимост“ пронизват на най-различни рав-

нища текста на монографията, от началото до края. Когато Андрей Бунджулов казва, че разбирането на тази инверсия е основен залог за работата му, той има предвид не само това, че властта не е надстройка, че тя не трябва да се мисли като субстанция на видимостта, защото властта е множествено „съотношение на сили“ (както е според Фуко, към чиито влиятелни схващания за властта и субекта, за погледа и паноптизма, за властта на дисциплината, за „диспозитива“ и др. Бунджулов се обръща и продуктивно продължава; както впрочем продължава и великолепните тълкувания на феноменологическата „видимост“ в едноименната книга на Кольо Коев, която – както сам казва нееднократно Бунджулов – е дала начален тласък и още начала на собствения му подстъп към видимостта и властта). Авторът има предвид най-вече необходимостта да се разберат самите социални структури и механизми, които правят картините видими, тъй като „видимостите и картините на видимост не са илюзии“, а обективни обществено-валидни форми, в които всички сме потопени (с. 17). Обяснението на тези обективни форми е свързано с работите на Мераб Мамардашвили и начините, по които той интерпретира Маркс, „стоковия фетишизъм“, „жълтите логаритми“, „превърнатите форми“ на икономическия свят, в който всекидневният човек „няма нужда да познава преплетените закони на трудовата теория на стойността, за да действа практически“. „На него му стига видимостта – феноменалната, превърнатата видимост, която е породена от системата и е представител на тези неизвестни закони“, казва М. Мамардашвили в *Класически и неklasически идеали за рационалност*. Действието, ориентирано по такъв „жълт логаритъм“, какъвто е „цена на труда“, е много по-адекватно и ефективно. И ако ги няма обществено-валидните форми, „човек би загубил знанието за тези особени цялости, особени нагледности, които представляват и заместват в себе си, в своята неразложимост, хиляди и хиляди непроследими минали връзки.“

Андрей Бунджулов изследва политиката като посредническа структура и структурите („полетата“), които я опосредяват или, по-точно, „публичните пространства, които правят политическите неща видими“. Политиката присъства в различните полета – наука, образование, религия, напр. – и същевременно се надгражда над тях като институции, апарати, йерархии. За това е централна аналитичната линия, която обосновава триадата „политическо – политика – политическа власт“, съотнесена с триадата „привидности – видимости – картини на видимост“. (Политическото, свързано със символните репрезентации – в двойния смисъл на „репрезентации“ – на някаква общност, политиката като „специфична метадейност“, без конкретно-специфичен предмет, политическата власт, разбрана като онези сили, съотношения на сили, които преоформят социалния ред, *намоса* на съответното поле.)

Бунджулов последователно и интересно аргументира чрез обръщане към класически автори и схващания своята „ненатурализираща“ теория за властта като съотношение на сили, сблъскващи се в специфични „полета“. Най-вече Мишел Фуко и Пиер Бурдийо, но и М. Вебер и К. Маркс, К. Шмит и Дж. Агамбен, В. Бенямин и Х. Арент, К. Полани и Ю. Хабермас, М. Кастелс и Ш. Муф, и много други. За да разбере „ключовата инверсия“, той проследява – вкл. на микрониво – логиката на различните „посредници“: „удържащите общността“ (като напр. ритуалния дар), „безкрайно експанзиращите“ (количествено експанзиращите и разлагащи общностните тъкани (като напр. парите)); и посредниците, възстановяващи общностните светове (това е само една от „класификациите“ на типовете посредници, за които става дума в работата). Тук се има предвид една от теориите на посредническите структури (развивана от *Марксовия семинар*, сега локализиран в Института за критически теории на свръхмодерността), в чиято традиция Бунджулов работи. И я доразвива като препраща към коментарите на Бурдийо върху класическата теория на М. Мос на

дара, към неомаловажимите разграничения на Н. Луман (между „дифузни“ и „диференцирани посредници“), на Бруно Латур и теорията за „дееца-мрежа“ (между „посредници“ и „медиатори“).

На още много места авторът свързва несамоецелно основни за неговите анализи и методология теории (а и литературни произведения – прочитите на Борхес и „градината с разклоняващите се времена“, например): теорията на Пиер Бурдийо (повлияна от Вебер) за полето и хабитуса или по-точно за „онтологическото съучастничество“ между хабитуса и полето; психоанализата на Фройд и „социоанализата“ на Бурдийо; теориите на Фуко за властта и модалностите на модерната биовласт (в двете ѝ форми – анатомополитика и биополитика); за либералната управляемост и „пазара като място на истината“ в „обществото на контрола“.

Неомаловажими за схващанията на Бунджулов са и различните перспективи към видимостта и трансцендентността при Макиавели и Токвил, Делъоз и Бенямин; анализите на идеологията, утопията и въобразените институции на К. Манхайм и К. Касториадис; „въобразените общности“ на Б. Андерсен и „етно-скейповете“ на А. Ападурай. Някои от тези научни идеи са наистина ключови, защото, както показва авторът на този текст, ние разбираме по-добре, например, специфичните механизми на придаването на легитимност, социалните привидности и фетишизми, процесите на взаимопосредяване на икономическите и политическите посреднически структури именно чрез К. Маркс, М. Вебер (с неговото широко разбиране за „политическо“), П. Бурдийо (напр. теорията на Бурдийо за „делегирането и политическия фетишизъм“ и „оракулския ефект на узурпацията на властта“, свързана с деконструкцията му на „общественото мнение“ и на политическите употреби на изследванията на общественото мнение).

Тук се оперира с фини разграничения и добре подбрани исторически контексти, събития, процеси. Затова немалко от приносите на Андрей Бунджулов са именно в този план – в убедителното свързване на микро- и макро-

равнищата, в споменатата „макросоциологическа емпирия“, в уголемяването на „значимите детайли“ (в смисъла на Карло Гинзбург).

За историческата социология на политическите видимости са ценни изследователските духовни приключения с историците, с големите исторически проучвания. Благодарение и на тях А. Бунджулов описва поредица от картини на видимост: античната (напр. на класическия гръцки полис с неговата „агора“, отделена от „ойкоса“, от сферата на икономическата необходимост), „зрелищната публичност на спектакъла“, „огледалната церемониална публичност на Френския двор“ (Жак Ревел би му дал повече за разбирането на „привидностите във Френския двор“ и „онзи режим на сдвояване власт – видимост“), а после модерната анонимна публичност и коренните промени на режима власт – публичност, чиято обратна страна е паноптичността, всевидимостта като форма на либерално управление. А това на свой ред ражда още инверсии власт – видимост и нови утопии. Например за световно управление, казва Андрей Бунджулов в своя статия, писана в „разгара“ на пандемията. Но тогава – продължава да се пита той, връщайки се към Карл Шмит – в чии ръце и на каква цена ще попадне такава чудовищна власт? И как да се предпазим от „превърщането на общочовешките интереси и ценности в алиби за легитимирането на безконтролна власт“?

Има ли смисъл да подчертавам колко е актуална *Власт и видимост* сега, във времената на различни деполитизации, когато много политически проблеми се третират като пазарни размени или в най-добрия случай като експертна грижа и работа на юристи, менажери, лекари, информатици и т.н.? Сега, във времето на „илиберализма“ и парадоксалните (от гледна точка на старата социология на политиката) опасни смесици от ултранационализъм и икономически либерализъм. Или във времето на тип общество, в което ускорено се усилва доминирането на виртуалната реалност на финансовите, медийните и информационните потоци, капитали, образи, което цитираната в монографията Шошана Зубов нарича „капита-

лизъм на надзора“ (с. 23), подхранващ се от всеки аспект на нашия човешки опит.

Това кратко изреждане на проблематиката на една наистина систематична книга, успяла да свързва във всички свои части различните идеи и епохи в единно цяло, има опасност да не открие същественото за подхода на автора и неговата наистина обща историко-социологическа теория за властта и политическите

видимости. Ще го формулирам и аз с помощта на Мишел Фуко, за чието значимо присъствие в работите на Андрей Бунджулов неведнъж ставаше дума. В интервюто *Властта, великолепен звяр* можем да прочетем казаното през 1977 г. от Фуко: „Знаете ли, аз съм историк, аз не съм философ, който спекулира върху историята на света. Аз не съм Шпенглер.“

Лиляна Деянова